

3. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006. – № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 36. – Ст.268.
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
6. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
7. Теорія нотаріального процесу : [навчальні матеріали он-лайн] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1270091744284/pravo/printsip_notarialnoyi_tayemniitsi.
8. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М.Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.]; за ред. В.Я.Тація, Ю.М.Грошевого, О.В.Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
9. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.
10. Теория доказательств в советском уголовном процессе / [Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов и др.]; под ред. Н.В.Жогины. – 2-е изд. – М. : Юрид. лит-ра, 1973. – 736 с.
11. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі : науково-практичний посібник / Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський. – 2-е вид. – К. : КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 272 с. – (Серія: Процесуальні науки).
12. Подковський О.А. Новий КПК: Тимчасовий доступ до речей і документів (проблеми і порядок вирішення) [Електронний ресурс] / О.А. Подковський // Закон і Бізнес. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/42258noviy_kpkimchasoviy_dostup_do_rechey_i_dokumentiv_problemi.

УДК 343.13

ТЯЖКІ НАСЛІДКИ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ ЯК ПІДСТАВА ЙОГО ВІДСТРОЧКИ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

**Чернієнко А.О.,
аспірант**

Національна академія прокуратури України

У статті проаналізовані наукові праці та норми законодавства, що стосуються тяжких наслідків як підстави відстрочки виконання вироку. Розглянуті наявні рішення суду, які задовольняли або відмовляли в задоволенні клопотань засуджених про відстрочку виконання вироку з даної підстави. Визначено основні ознаки, а також своє бачення сутності даної підстави.

Ключові слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, відстрочка виконання вироку, тяжкі наслідки.

Chernienko A.A. / ТЯЖЕЛЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ПРИГОВОРА КАК ОСНОВАНИЕ ЕГО ОТСРОЧКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина

В статье проанализированы научные работы и нормы законодательства, а также судебные решения, которые касаются тяжелых последствий как основания отсрочки исполнения приговора. Рассмотрены имеющиеся решения суда, которые удовлетворяли или отказывали в удовлетворении ходатайств осужденных об отсрочке исполнения приговора на данном основании. Установлены основные элементы, а также свое понимание сущности данного основания.

Ключевые слова: криминальный процесс, исполнение судебных решений, отсрочка исполнения приговора, тяжелые последствия.

Chernienko A.A. / HEAVY CONSEQUENCES EXECUTION OF VERDICT AS A REASON FOR HIS POSTPONEMENT: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT / The National Academy of Prosecutors of Ukraine, Ukraine

The article investigates the nature and the disclosure of such base for postponement of execution of verdict «if immediate execution of the sentence can pull a extremely grave consequences for the convict and his family because of special circumstances (fire, natural disaster, serious illness or death of one family member working, etc.)»

It is established that the application of this legal institution legislature identifies two mandatory and interrelated elements such as : immediate punishment may lead to extremely serious consequences for the convict or his family; such consequences should occur due to special circumstances.

Studied the phenomenon of «special circumstances». Found that given in para. 3 part. 1 Art. 536 CPC of Ukraine a list of special circumstances is not exhaustive. That is court may recognize the reasons for postponement of enforcement and other circumstances indicate that the immediate punishment could cause exceptionally grave consequences for the convict or his family.

Analyzed available court decision on this question categories, according to which established that an important element of the grounds for the application of the rule is real participation of the convicted person in liquidation exceptional circumstances of which can lead to serious consequences. That is necessary to determine whether a convicted person a real opportunity, a desire to take an active part in order to grave consequences not come or gone. In other words, when it comes to serious consequences for family members of the convicted person, in this case, make sure the person really need his help, and he, in turn, can and wants to provide it.

In addition, the circumstances referred sentenced in his petition should be documented.

Key words: criminal process, enforcement of court decisions, postponement of execution of verdict, heavy consequences.

Згідно з таким принципом кримінального права, як «особистий характер відповідальності», виключно та особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності [1, с. 12]. На жодну іншу особу, крім співучасників цього злочину, не можуть бути розповсюджені заходи кримінально-правового характеру. Водночас низка міжнародних документів, а також законів нашої держави наголошують на тому, що людина потребує гуманного ставлення до себе, навіть якщо вона вчинила кримінальне правопорушення. Наприклад, у ст. 3 Конституції України вказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторкан-

ність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2]. У ст. 5 Загальної Декларації прав людини зазначено: «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [3]. Дане положення знаходить своє відображення в ст. 11 Кримінального процесуального кодексу України [4] (далі – КПК України), ч. 1 якої встановлює заборону під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню тощо. Ст. 5 Кримінально-виконавчого ко-

дексу України [5] (далі – КВК України) також наголошує на тому, що виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, поваги до прав і свобод людини тощо. Однак у повсякденному житті нерідко виникають випадки, коли застосування до засудженого покарання, призначеного вироком суду, може призвести до тяжких наслідків як для нього, так і для членів його сім'ї.

Однією з форм вирішення такої ситуації, а також реалізації вищевказаних положень у кримінальному процесі нашої держави є п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, який передбачає можливість надання засудженому відстрочки виконання вироку у разі, «якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо)». Проте для правильного розуміння даної підстави відстрочки виконання вироку слід ретельно розглянути її обов'язкові елементи, без наявності яких застосування в практичному житті є неможливим.

Ця підстава відстрочки виконання вироку певною мірою досліджувалась такими вченими: Ю.М. Белозеровим, В.В. Ніколюком, І.Д. Перловим, В.І. Пінчуком, Д.В. Тульнянським, М.І. Царевим та ін. Проте дослідження вказаних авторів відбувались здебільшого за радянських часів, коли ідеологія суспільного життя, а з ним і кримінальний процес були дещо іншими.

Метою цієї статті є розкриття сутності відстрочки виконання вироку у разі, «якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо)».

Отже, розкриваючи сутність даної підстави, спочатку звернемось до конструкції п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України. Так, аналіз даної норми свідчить, що законодавець вважає за необхідне існування двох обов'язкових елементів, відсутність хоча б одного з яких виключає можливість застосування відстрочки виконання вироку, а саме: по-перше, негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї; по-друге, такі наслідки повинні наставати через особливі обставини.

З вищевказаного аналізу відразу виникає питання стосовно того, про які саме особливі обставини йде мова. Із цього приводу слухну думку висловлювала В.М. Бібіло [6, с. 74], яка зазначала, що закон не розшифровує таке поняття, як «виняткові обставини», тому в судовій практиці вони розуміються досить широко. Для прикладу авторка наводила рішення суду, в одному з яких засудженому надано відстрочку виконання вироку для закінчення роботи на присадибній ділянці і заготовці палива для сім'ї. І хоча дане дослідження проводилося в радянські часи, законом і сьогодні не надано відповіді на питання про те, які обставини вважати винятковими. Проте, повертаючись до п. 3 ч. 1 ст. 546 КПК України, звернемо увагу на те, хоча вказана норма і вказує на такі явища, як пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї, наприкінці даного переліку використовується сполучник «тощо», який свідчить про їх невичерпність. Тобто суд може визнати підставами для відстрочки виконання вироку й інші обставини, які свідчать про те, що негайне відбування покарання може спричинити виключно тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї [7, с. 447].

Дійсно, така позиція законодавця є виправданою, оскільки неможливо заздалегідь визначати вичерпний перелік тих обставин, що можуть призвести до тяжких наслідків у разі негайного приведення вироку до виконання. Проте вони повинні мати об'єктивний характер, тобто не залежати від волі і бажань засудженого, а також перешко-

джати негайному виконанню вироку або спричинити особливо тяжкі наслідки для засудженого, членів його сім'ї [8, с. 45], наприклад: якщо засуджений піклується про тяжко хворого члена сім'ї та виконання вироку може спричинити смерть ні в чому не винуватій особі; якщо до часу виконання вироку в сім'ї помирає єдиний працездатний член сім'ї і діти залишаються без допомоги; якщо згоріла домівка і сім'я залишилася на вулиці тощо [9, с. 121]. Даний перелік обставин вочевидь свідчить про те, що негайне виконання вироку призведе до тяжких наслідків, оскільки ставить під загрозу людей, які жодним чином не пов'язані із вчиненням засудженим злочином, проте перебувають із ним в родинних відносинах.

Тобто із вказаного слід зробити висновок, що особливі обставини, які передбачені п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, повинні бути лише орієнтиром щодо тих ситуацій, які можуть настати в житті будь-якої людини. Однак у кожному конкретному випадку потрібно визначатися з такими моментами: по-перше, чи є та або інша обставина особливою (має об'єктивний характер); по-друге, чи перешкоджає вона негайному відбуттю покарання або призведе до винятково тяжких наслідків.

Зазначені вище положення вказують на потребу в аналізі практики застосування даної норми, оскільки це є важливим, якщо не ключовим, елементом теоретичного дослідження, яке дасть змогу побачити наявні прогалини у практичній реалізації даної норми права та внести свої пропозиції щодо їх ліквідації. Така потреба обумовлена й тим, що певні дослідники даної підстави відстрочки виконання вироку жодного разу не стикалися з її практичним застосуванням [10, с. 136]. А тому звернемося до навних рішень суду, які задовольняли або відмовляли в задоволенні клопотань засуджених про відстрочку виконання вироку з даної підстави.

Так, рішенням Тячівського районного суду Закарпатської області від 14.03.2014 [11] задоволено клопотання засудженого про відстрочку виконання вироку, в якому він посилався на такі обставини: 1) негайне відбування призначеного покарання у вигляді 6 місяців арешту може негативно вплинути на матеріальне становище його сім'ї, оскільки на даний час він проживає разом із дружиною та малолітньою дитиною, єдиним годувальником у його сім'ї є він; 2) його доньці ще не виповнилося двох років; 3) дружина перебуває у відпустці по догляду за дитиною, а житло, де вони мешкають, він орендує і сплачує щомісяця близько 1000 грн; 4) утримання дитини також потребує значних коштів, які його дружина, втрачуючи орендну плату за житло, не в змозі заробити; 5) за місцем проживання він характеризується позитивно; 6) раніше не притягувався до кримінальної відповідальності; 7) вчинив неумисний злочин невеликої тяжкості, у вчиненому щиро покався та критично оцінив свої вчинки; 8) є інвалідом третьої групи з дитинства.

Із цими доводами суд погодився, зазначивши при цьому, що «негайне відбуття покарання засудженого може потягнути за собою тяжкі наслідки для його сім'ї, а саме: без матеріальної допомоги його сім'я залишається матеріально незабезпеченою, тобто без джерела доходів та може залишитись без житла, оскільки отриманої дружиною соціальної виплати по догляду за дитиною без його допомоги може не вистачити для утримання самої дитини та виплати оренди за квартиру». Тому для того, щоб дати можливість покращити матеріальне становище сім'ї засудженого, слід застосувати відстрочку виконання вироку з підстав, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України.

Однак протилежним за наслідками є рішення колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Полтавської області від 15.07.2015 [12], де відмовлено в задоволенні клопотання засудженого про відстрочку виконання вироку із цієї підстави, незважаючи на те, що на утриманні перебувають мати пенсійного віку,

сестра інвалід II групи з дитинства та рідний брат, який є інвалідом III групи. Як вказав суд, доводи засудженого про настання винятково тяжких наслідків у разі його відбування покарання за вироком суду не ґрунтуються на відповідних даних, оскільки він не працює та не утримує даних членів сім'ї, а навпаки, вказані особи самостійно забезпечують своє існування (мають доходи у вигляді пенсії).

Проаналізувавши дані рішення, приходимо до того, що вагомим елементом даної підстави відстрочки виконання вироку в практичному житті є встановлення факту реальної участі засудженого в ліквідації виняткових обставин, які можуть призвести до тяжких наслідків.

Тобто при застосуванні відстрочки виконання вироку з даної підстави перевіряється: 1) чи має засуджена особа реальну можливість, бажання взяти активну участь у тому, щоб тяжкі наслідки не настали або зникли. Інакше кажучи, якщо мова йде про тяжкі наслідки для членів сім'ї засудженого, то в цьому випадку слід пересвідчитись, що дані особи дійсно потребують його допомоги, а він у свою чергу може та бажає її надати. Інакше підстав для застосування відстрочки виконання вироку не може бути; 2) чи є у розпорядженні суду документи, що підтверджують: стихійне лихо, яке завдало значної шкоди; загибель майна, житлової будівлі в результаті пожежі, повені; хворобу, смерть близького родича засудженого, що є єдиним працездатним членом сім'ї засудженого, тощо [8, с. 46]. Наприклад, рішенням колегії суддів судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Тернопільської області від 27.05.2015 [13] відмовлено в задоволенні апеляційної скарги засудженого, в якій він просив задовольнити клопотання про відстрочку виконання вироку.

Так, у своїй скарзі засуджений вказав, що суд першої інстанції необґрунтовано дійшов висновку про відсутність підстав для відстрочки виконання вироку, які зазначені у ст. 536 КПК України, оскільки надані ним документи, які підтверджують наявність підстав для відстрочки виконання вироку, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, взагалі не були предметом дослідження в суді першої інстанції. Подаючи апеляційну скаргу, засуджений повтор-

но подав дані документи, а саме: копію трудової книжки, свідоцтва про народження дітей, копію лікарняної. На це апеляційний суд відповів, що жоден із документів не підтверджує підстави відстрочки виконання вироку, зазначеної у п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, на яку посилається скаржник. Самі доводи апеляційної скарги є такими, що суперечать чинному кримінальному процесуальному законодавству, оскільки засуджений вчинив злочин, який належить до категорії тяжких, що відповідно до ч. 2 ст. 536 КПК України виключає можливість застосування п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України.

Висновки. З урахуванням зазначеного вкажемо, що для існування та правильної реалізації відстрочки виконання вироку у разі, «якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо)», в практиці необхідно: 1) встановлювати наявність усіх елементів даної підстави та їх взаємозв'язку (негайне відбування покарання призводить до настання винятково тяжких наслідків як для самого засудженого, так і для членів його сім'ї через особливі обставини); 2) враховувати той факт, що перелік обставин, зазначених у п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, не є вичерпним, проте іншими можуть бути лише ті, які мають об'єктивний характер, тобто не залежать від волі і бажання засудженого, а також перешкоджають негайному виконання вироку та можуть спричинити особливо тяжкі наслідки як для засудженого, так і для членів його сім'ї; 3) застосування відстрочки виконання вироку з даної підстави повинно ґрунтуватися на таких додаткових факторах, як реальна участь засудженого в ліквідації виняткових обставин, які можуть призвести до тяжких наслідків для нього або членів його сім'ї; 4) якщо ж це стосується членів сім'ї, то слід переконатися, що вони дійсно потребують його допомоги, тобто самостійно не можуть уникнути тяжких наслідків, які можуть настати через виняткові обставини; 5) обставини, на які посилається засуджений у своєму клопотанні, повинні бути документально підтверджені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
2. Конституція України від 28 липня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
3. Всеобщая декларация прав человека, принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
6. Матвиенко Е. А. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора / Е. А. Матвиенко, В. Н. Бибило. – Минск : Изд-во БГУ, 1982. – 206 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевой, Ю.М. Дьомін та ін.]; за заг. Ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012. – 664 с.
8. Белозеров Ю. Н. Исполнение приговора в Советском уголовном процессе : [учебное пособие] / Ю. Н. Белозеров, В. В. Николюк ; Академия МВД СССР, Московский филиал юридического заочного обучения. – М. : Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1984. – 66 с.
9. Волков Г. И. Как ведутся уголовные дела / Г.И. Волков. – Харьков: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1925. – 127 с.
10. Тулянский Д. В. Стадия исполнения приговора в уголовном судопроизводстве / Д. В. Тулянский. – М. : «Юрлитинформ», 2006. – 192 с.
11. Ухвала Тячівського районного суду Закарпатської області від 14.03.2014 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37615158>
12. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Полтавської області від 15.07.2015 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу до докум. : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46779935>
13. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Тернопільської області від 27.05.2015 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44592666>